

Клименко Г. О.
аспірантка 1-го року навчання
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ПРОЦЕДУРИ СКЛАДАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ІСПИТУ ДЛЯ НАБУТТЯ ПРАВА НА ЗАНЯТТЯ АДВОКАТСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

У червні 2016 року Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року № 1401-VIII, відповідно до якого в Україні було запроваджено виключне право адвоката на представництво іншої особи в суді. Даний Закон буквально поділив правничу спільноту на два табори: прихильників та противників монополії адвокатури. Однак, беззаперечним наслідком впливу запровадження такого виключного права адвокатів на представництво інших осіб в суді можна вважати суттєве збільшення кількості осіб, які мають намір набути право на заняття адвокатською діяльністю. У 2018 році громадською організацією «Лабораторія законодавчих ініціатив» було оприлюднено тінювий звіт «Адвокатура України: уроки перших років самоврядності», в якому впровадження монополії адвокатури було оцінено досить неоднозначно. На думку авторів, відповідні зміни, внесені до Конституції України щодо адвокатури, покликані забезпечити інституційну та ціннісну єдність правничої спільноти, підвищити професійні та етичні стандарти правничої професії та якість правової (професійної правничої) допомоги [1]. Однак, поруч із цим, було наголошено на підвищенні корупційних ризиків при доступі до професії адвоката через підвищення попиту на отримання статусу адвоката у великій кількості юристів.

Одним із основних випробувань на шляху особи, що прагне набути статус адвоката, є складання кваліфікаційного іспиту. Відповідно до статті 9 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», мета кваліфікаційного іспиту полягає у виявленні теоретичних знань у галузі права, історії адвокатури, адвокатської етики особи, яка виявила бажання стати адвокатом, а також у виявленні рівня її практичних навичок та умінь у застосуванні закону [2]. Як справедливо зазначає Бакаянова Н. М., сформульоване у Законі призначення кваліфікаційного іспиту має загальний характер, оскільки мета іспиту повинна полягати у виявленні рівня практичних навичок особи та її умінь у застосуванні закону саме з точки зору надання правової допомоги – основної функції адвокатури [3].

Наразі процедура складання кваліфікаційного іспиту відбувається відповідно до положень Порядку допуску до складення кваліфікаційного іспиту, порядку складення кваліфікаційного іспиту та методики оцінювання

результатів складення кваліфікаційного іспиту для набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, затвердженими рішенням Ради адвокатів України від 17 грудня 2013 року № 270 (зі змінами, внесеними рішенням Ради адвокатів України від 05-06 вересня 2022 року № 116). Кваліфікаційний іспит складається із двох частин: письмового та усного іспитів, що складаються окремо. Однак, критерії оцінювання, встановлені Порядками та методикою оцінювання, є суб'єктивними, оскільки результат напряму залежить від осіб, що перевіряють іспитові роботи.

При цьому, ще 30 березня 2018 року, на підставі рішення Ради адвокатів України № 35, була затверджена Концепція реформування процедури складення кваліфікаційного іспиту для отримання права на заняття адвокатською діяльністю, відповідно до якої мали бути впроваджені оновлений порядок подачі документів для складення кваліфікаційного іспиту (через офіційний веб-сайт НААУ у спосіб автоматичного розподілу заяви, з можливістю обрання дати і регіону складення іспиту), та удосконалена двоетапна процедура складання кваліфікаційного іспиту (перший етап – тестування на виявлення теоретичних знань у галузі права, історії адвокатури та адвокатської етики, що проходить у спеціально-обладнаному приміщенні офісу кваліфікаційно-дисциплінарної комісії із відеоспостереженням, другий етап – вирішення практичних завдань зі складанням процесуальних документів) [4]. Однак, на даний час передбачена Концепцією удосконалена процедура проведення кваліфікаційного іспиту так і не застосовується на практиці.

Міжнародна комісія юристів у своєму звіті «Між молотом та ковадлом: напади на адвокатів в Україні», що був складений у квітні 2020 року, підтвердила наявність суттєвих недоліків процесу допуску до професії адвоката та наголосила на його залежності від глибоко вкорінених корупційних практик [5]. Зокрема, Комісією було висвітлено думку щодо необхідності реформування законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність в частині набуття права на заняття адвокатською діяльністю та процедури складення кваліфікаційного іспиту зокрема.

Встановлені Міжнародною комісією юристів недоліки знайшли своє відображення у Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженій Указом Президента України від 11 червня 2021 року, в якій однією із основних проблем правосуддя було визначено функціональну недосконалість системи адвокатури, складність порядку доступу до адвокатської діяльності та недостатню ефективність механізмів захисту прав адвокатів [6]. Так, одним із елементів запровадження системного підходу до удосконалення інституту адвокатури є запровадження прозорості процедури проведення єдиного кваліфікаційного іспиту.

Широкомасштабна збройна агресія російської федерації проти України загострила існуючі проблеми у сфері правосуддя. Національною радою з відновлення України від наслідків війни було розроблено проект Плану

відновлення України (у сфері юстиції), відповідно до якого окрему увагу приділено запровадженню прозорої процедури проведення кваліфікаційного іспиту та удосконаленню інституту стажування [7]. Зокрема, розробниками Плану вказано про необхідність організації зовнішнього незалежного оцінювання кандидатів. Однак, впровадження відповідних змін до законодавства заплановано на 2023-2025 роки, а, отже, реформування процедури доступу до професії адвоката буде здійснено через суттєвий проміжок часу, що безпосередньо впливає на розвиток інституту адвокатури в Україні та якість надання правничої допомоги.

У відповідь на запропоновані Планом відновлення України заходи з реформування інституту адвокатури в Україні, Рада адвокатів України у своєму рішенні № 49 «Про звернення Ради адвокатів України до міжнародних та українських інституцій з питань реформування адвокатури України» від 01 серпня 2022 року заявила про руйнівний з точки зору євроінтеграційних процесів характер запропонованих робочою групою реформ [8]. Зокрема, в аспекті доступу до професії адвоката, було зазначено про відсутність будь-яких недоліків у процедурі складання кваліфікаційного іспиту з огляду на забезпечення прозорої та відкритої процедури його проведення. При цьому, у рішенні наголошується на тому, що органами адвокатського самоврядування ведеться робота над впровадженням нової процедури складання кваліфікаційного іспиту з впровадженням електронної форми іспиту з метою уникнення впливу людського фактору. Таким чином, Рада адвокатів України наголосила на існуванні вже загаданої Концепції реформування процедури складання кваліфікаційного іспиту, однак не пояснила причин, які є перешкодою на шляху до впровадження нової удосконаленої процедури складання іспиту.

Таким чином, на даний час існує очевидна необхідність реформування процедури проведення кваліфікаційного іспиту шляхом запровадження незалежного та прозорого тестування з мінімізацією впливу корупційних ризиків та суб'єктивних людських факторів. Крім того, мають бути встановлені строки для запровадження відповідних змін у процедурі складання кваліфікаційного іспиту з огляду на безпосередній вплив на розвиток інституту адвокатури в Україні та якість надання правничої допомоги.

Список використаної літератури:

1. Тіньовий звіт «Адвокатура України: уроки перших років самоврядності» – ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив», 2018 р. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/Shadow_Report_Bar_19.09.2018pdf-1.pdf.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI: станом на 16 лип. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.

3. Бакаянова Н. М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України: дисертація. 2017. URL: <http://hdl.handle.net/11300/7640>.

4. Питання реформування процедури складення кваліфікаційного іспиту для отримання права на заняття адвокатською діяльністю: рішення Ради адвокатів України № 25 від 30.03.2018 року. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2018-03-30-r-shennya-rau-25_5acf55f8a1406.pdf.

5. Між молотом та ковадлом: напади на адвокатів в Україні – Звіт Місії МКЮ в Україні – квітень 2020 р. URL: <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2020/05/Ukraine-Between-the-rock-and-the-anvil-Publications-Reports-Mission-report-2020-UKR.pdf>

6. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>

7. План відновлення України: матеріали робочої групи «Юстиція» – липень 2022 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/justice.pdf>

8. Про звернення Ради адвокатів України до міжнародних та українських інституцій з питань реформування адвокатури України: рішення Національної асоціації адвокатів України № 49 від 01.08.2022 року. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-08-01-r-shennya-rau-49_62fcf79a9d7e7.pdf

Науковий керівник:** доцент кафедри нотаріального, виконавчого процесу та адвокатури, прокуратури, судоустрою Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук **Кухнюк Дмитро Володимирович